

OSVIETENSKÉ MYSLENIE A JEHO ODRAZ V SLOVENSKEJ KLASICISTICKEJ LITERATÚRE; IDEA SLOVANSKEJ VZÁJOMNOSTI V DIELE JÁNA KOLLÁRA A JÁNA HOLLÉHO

Klasicizmus a osvietenstvo

- osvietenstvo:
 - protifeudálne a proticirkevné myslenie na konci 17. a začiatku 18. storočia
 - pramení z racionalizmu (Francúzsko, René Descartes: „Myslím, teda som.“)
 - úpadok feudalizmu a rozvoj buržoázie sa prejavuje prekonávaním mysticizmu vo filozofii
 - myslenie ovláda túžba po poznání a hľadání pravdy, do popredia sa dostáva ľudský rozum
 - osvietenci boli zástancami postupných premien spoločnosti a štátneho zriadenia v záujme buržoázie
- klasicizmus:
 - v umení sa vyvinul smer klasicizmus
 - vzorom je antika
 - kladie sa dôraz na rozum
 - strohé pravidlá písania:
 - poézie – Nicola Boileau-Despréaux – *Umenie básnické (L'art poetique)*
 - drámy – jednota času (24 – 30 h), miesta (na 1 mieste – hrad, zámok, ...) a deja (iba 1 hlavná dejová línia, žiadne vedľajšie)
 - nebol dovolený druhový a žánrový synkretizmus (nemôžu sa prelínať druhy a žánre ⇒ neexistujú napr. tragikomédie, ...)
 - členenie žánrov na:
 - vysoké – óda, elégia (poézia), tragédia (dráma)
 - nízke – satira, bájka, komédia

Slovenská klasicistická literatúra

- v prvej fáze slovenského národného obrodzenia – 2 úsilia:
 - a) snaha o uzákonenie slovenčiny za spisovný jazyk Slovákov
 - b) vydávanie ľudovýchovných diel a časopisov
- uzákonenie spisovnej slovenčiny (základ – západoslovenčina) Antonom Bernolákom (1787):
 - *Jazykovedno-kritická rozprava o slovenských písmenách* (1787, v latinčine)
 - vydal učebnicu slovenského jazyka pre školy *Gramatica slavica (Slovenská gramatika, 1790)*
 - ďalším spisom bola kniha *Etymológia slovenských slov* (1791) – príručka o tvorení slov
 - kodifikáciu spisovnej slovenčiny Bernolák zavýšil veľkým slovníkovým dielom *Slovár Slowenski-Česko-Latinsko-Nemecko-Uherskí*, ktoré vydal Palkovič po jeho smrti (Bernolák furt nebol spokojný)
 - bernolákovčina ako spisovný jazyk však neuspokojila všetkých Slovákov, používali ju slovenskí katolíci, kým evanjelici sa naďalej pridŕžovali biblickej češtiny
- moc feudálneho zriadenia začala upadať na konci 18. storočia aj v Uhorsku:
 - nové myšlienkové prúdy sa šíрили medzi ľudom prostredníctvom kníh, novín a časopisov
 - šíreniu osvietenských ideí napomáhali učené spoločnosti – katolícki vzdelanci sa sústreďovali najmä v Slovenskom učenom tovarištvu (1792) so sídlom v Trnave
 - postupným zavádzaním manufaktúr ako nového stupňa v rozvoji výrobných síl sa feudálne výrobné vzťahy menili na kapitalistické
 - niektoré opatrenia Jozefa II. boli relatívne pokrokové – zrušenie jezuitského rádu otúpilo moc cirkvi, tolerančný patent (1781) zrovnoprávnil protestantské cirkvi a prestalo prenasledovanie nekatolíkov, odstránenie nevoľníctva (1785) umožnilo voľný pohyb obyvateľstva
 - inteligencia podporovala vznikajúce reformné úsilie, šírením osvietenstva sa dostali do popredia otázky vzdelania a kultúry ľudových vrstiev
- idea slovanskej vzájomnosti:
 - slovanské národy boli až na Rusko utláčané

- slovenskí vzdelanci verili v spoluprácu slovanských národov a ich vzájomnú pomoc
- Rusko sa malo stať ochrancom slovanských národov (ešte nikdy nebolo pokorené, aj Napoleon na ňom stroškotal)
- vieru slovanských vzdelancov v Rusko upevňovali aj názory nemeckého filozofa Johanna Herdera – iba Slovania majú predpoklady uskutočňovať humanitu (neviedli výbojné vojny ako Nemci, boli pohostinní, protivilo sa im lúpenie a násilie, ...)
- zrodila sa idea slovanskej vzájomnosti, ktorou sa malo čeliť útlaku rakúskeho centralizmu a náporom maďarizácie
- otázku slovanskej vzájomnosti, ako prehlbovanie ľudskosti medzi národmi vyjadrili vo svojich dielach Ján Kollár a Ján Hollý – Kollár nikde nepoužíva slovo Slováč ale Sláv, Hollý hovorí o slovanskej národnej jednote – treba dvíhať národné povedomie

Josef Ignác Bajza

- prvý slovenský román René mládenca príhodi a skúsenosti:
 - opisuje cesty a zážitky Reného, syna bohatého kupca, a jeho učiteľa Van Stiphouta
 - v prvom zväzku zažívajú príhody v Taliansku, Egypte a Turecku, v druhom putujú cez Viedeň na Slovensko a po slovenských dedinách
- *Slovenské dvojnásobné epigramata*:
 - 1. časť – jednako-konco-hlasné (rýmujú sa)
 - 2. časť – zvuko-mírne (písané časomierou)
 - priemerovanie ľudských slabostí, vysmieva sa bernolákovcom
- pre svoju povahu sa dostával do konfliktov (berňolákovci, cirkev)
- prehlasoval nie bernolákovcov, ale seba za pravého priekopníka spisovnej slovenčiny, aj keď nenapísal žiadnu gramatickú príručku

Juraj Fándly

- vyštudoval teológiu a pôsobil ako katolícky kňaz
- úspešne uviedol do života Bernolákov spisovný jazyk
- rady hospodárom: *Pilní domajší a poľní hospodár* (8 zväzkov), *Zelinkár*, *O úhoroch aj včelách rozmlúvaní*, *Slovenskí včelár*, *Ovčár*
- vyzdvihoval dôležitosť roľníckeho stavu, a tým upevňoval sebavedomie poddaných
- podporoval Jozefa II., cirkevné reformy, kritizoval rôzne rehole, ktoré sa nezaoberali školskou alebo sociálnou činnosťou (napr. žobravé rády) a schvaľoval ich zrušenie v diele *Dúverná zmlúva medzi mňíchom a diáblom* (veľké pobúrenie cirkevného kruhu, iba 2 zväzky, prvé veľké dielo vydané v bernolákovčine)
- za svoj rukopis obsahujúci výpis všetkých zákonov z uhorského zákonníka, ktoré by mohli poddaní používať na svoju obhajobu sedel 2 týždne vo väzení (Jozef II. ho nemohol obhajovať, lebo bol už mŕtvy)
- musel ísť na faru v Naháči – jedna z najchudobnejších

Pavel Jozef Šafárik

Ján Kollár

- študoval v Jene
- evanjelický kňaz (zástanca biblickej češtiny)
- Kollárovo slovanské uvedomenie sa naplno rozvinulo v Jene, kde videl slobodný život Nemcov, ich silné vlastenecké nálady, ich volanie po zjednotení všetkých nemeckých národov
- zároveň však videl, že Nemci pohŕdajú Slovanmi, ponemčujú ich a že slovanské národy nie sú až na Rusko slobodné
- veľkou vzpruhou preňho bolo zoznámenie sa s dcérou evanjelického pastora Friderikou Schmidtovou (Mínou), s ktorou podnikal vychádzky do okolia Jeny, pozoroval dôsledky dejinných udalostí a po 16 rokoch známosti sa s ňou aj zosobášil
- neskôr sa stal stúpencom austroslavizmu (záujmy Slovanov v rámci Rakúsko-Uhorska) a upustil tak od striktnosti svojich názorov

- prvá básnická zbierka – *Básně Jána Kollára* (1821):
 - ospevuje Mínu ako symbol krásy, vyslovuje vlastenecké myšlienky
 - cenzúra však viaceré básne nedovolila publikovať (napr. *Vlastenec* – vyšla až po jeho smrti)
 - stala sa základom pre rozsiahlu skladbu *Slávy dcera*
 - *Slávy dcera* (1832):
 - 645 vlasteneckých, ľúboštných, náučných zneliek (sonetov) spojených len nejasnou dejovou líniou
 - forma – elegické distichon – hexameter s pentametrom s nedokončenou 3. a 6. stopou
 - Predzpev:
 - najsilnejšie miesto *Slávy dcery*
 - elégia (žalospev) nad slovanskou minulosťou, v ktorej zvíťazilo násilie nad spravodlivosťou
 - nenávisť básnik neobracia na iné národy, ale na zotročovateľov
 - humanista
 - hlavné myšlienky:
 - autor žiali nad zemou Lužických Srbov, ktorí boli v minulom storočí takmer ponemčení
 - obáva sa takého osudu na Slovensku
 - Dubisko je mocné Rusko, ktoré v tom čase malo samostatný štátny útvar ako jediné zo všetkých slovanských národov
 - horší ako zlé časy je pre národný život človek bojujúci proti vlastnému národu
 - autor sa obracia na susedov slovanských národov, ktorí proti nim viedli vojnu
 - oslovuje Nemecko, ale vyčíta všetkým národom, ktoré inému siahli na slobodu (napr. Anglicku vyčíta aktivity v Indii; kritizuje aktivity Turkov v Grécku)
 - 5 spevov:
 - I. Zála – básnik spomína na krásne časy lásky v Jene a lúči sa s Mínou
 - II. Labe, Rén, Vltava – putuje po slovanských krajoch vyznačených riekami
 - III. Dunaj – opisuje svoje dojmy z polabských, pobaltských a našich krajín, vkladajúc medzi ne rozmanité historické reflexie, úvahy
 - IV. Léthé (tiež rieka, ale v podsvetí) – prechádza s Mínou po slovanskom nebi, aby oslávil všetkých vynikajúcich slovanských dejateľov
 - V. Acheron (rieka) – dostáva sa do pekla a zatracuje všetkých nežičlivcov Slovanov a odrodilcov
 - dejová osnova:
 - bohyňa *Sláva*, predstavujúca Slovanstvo, sa sťažuje v rade bohov, aké krivdy museli Slovania v minulosti pretrpieť
 - bohovia rozhodnú, aby Milek, syn bohyně *Lady*, stvoril dcéru *Slávy*, ako ideálny symbol slovanskej budúcnosti, ktorá by Slovanom odčinila predchádzajúce utrpenie a postavila ich medzi popredné národy sveta
 - v obraze *Míny Kollár* vytvoril ideál slovanskej devy, ktorá ho sprevádza na ceste po slovanských krajoch
 - program, ktorý Kollár básnicky vyjadril v *Slávy dcere*, teoreticky vysvetlil v rozprave *O literární vzájemnosti mezi kmeny a nářečnými slávskými* (1836):
 - kultúrne zblíženie Slovanov, o politické zjednotenie sa neusiloval
 - tým, že vo svojej koncepcii slovanskej vzájomnosti uznával len 4 hlavné nárečia – spisovné jazyky (ruský, poľský, československý, srbochorvátsky), dostal sa do rozporu s niektorými slovanskými národnosťami, ktoré sa v tomto období usilovali o národnú svojbytnosť (napr. Slovinci), ale aj s mladšou generáciou slovenského národa, usilujúcou sa vytvoriť vlastný spisovný jazyk
 - zbieral a vydával ľudové piesne → *Národní zpíevanky* (1934 – 35)
 - po uzákonení spisovnej slovenčiny došlo k sporom:
 - Kollár verný svojim náhľadom, o „československom kmeni“, ostro vystúpil v zborníku *Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky*
 - štúrovci polemizovali s *Hlasmi*, vyvracali najmä Kollárovo názory v otázke spisovnej slovenčiny
- Ján Hollý**
- pôsobil ako katolícky kňaz

- roku 1843 utrpel ťažké popáleniny a odišiel ku svojmu priateľovi Lackovičovi, kde aj zomrel (Dobrá Voda → štúrovcom odobril štúrovčinu)
- bernolákovčinu podporoval tým, že ju používal v praktickej básnickej tvorbe (najprv prekladal diela antických autorov (Vergílius), neskôr sa venoval vlastnej tvorbe)
- štúrovci jeho dielo veľmi obdivovali a on podporoval aj túto generáciu
- vo svojich dielach sa orientuje na antiku (časomiera, chválospevy, eposy)
- verš – hexameter
- eposy z dejín Veľkomoravskej ríše:
 - *Svatopluk*:
 - veľkomoravský panovník Rastislav úspešne čelí náporu Východofranskej ríše, ktorá si chce podmaniť slovanské kmene na Morave a na Slovensku
 - Rastislavov synovec Svätopluk ho zradil, vydal ho Nemcom (tí ho oslepia a zatvoria do kláštora)
 - epos sa končí Svätoplukovým víťazstvom na devínskom bojisku, jeho prechodom do slovanského tábora a prijatím kráľovskej koruny
 - veľký počet postáv, okrem historických mien v ňom vystupuje veľa vymyslených hrdinov, vrátane mytologických (napr. pohanský boh Černobog)
 - *Cirillo-Metodiada*:
 - opisuje príchod Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu, ich život a účinkovanie
 - podobne ako Svätopluk, aj tento epos sa končí víťazstvom ducha – víťazstvom Metoda nad intrigami nemeckých biskupov
 - *Sláv* (nie podľa faktov):
 - opisuje tu boje pokojamilovných Tatrancov, čiže Slovákov, s lúpeživými Čudmi (Turci alebo Maďari), ktorí sa na čele s kráľom Bondorom rozhodnú pomstiť svoj nevydarený nájazd do "Tatranska"
 - o víťazstvo nad Čudmi sa zaslúži Sláv, hlavná postava eposu
 - nazýva ich bohatierskymi eposmi (víťazskými básňami)
 - začínajú propozíciou (obsah) a invokáciou (vzývanie vyššej moci) – vplyv antiky
 - členia sa na spevy, verš je hexameter
- idylická poézia:
 - *Selanky*:
 - hexameter
 - 21 idylických básní
 - prechod medzi epikou a lyrikou
 - ospieval v nich slovenskú prírodu v najkrajších obdobiach roka – jari a lete a dedinského človeka v jeho tvorivej práci
 - vyjadruje protiklad medzi mestom a dedinou, opisuje idylický život pastierov a roľníkov
 - rôzne témy
 - lyrika:
 - elégie (žalospevy)
 - ódy (chválospevy)
- Hollého dielom vyvrcholil slovenský klasicizmus, ktorý podporil vznik a rozvoj národného povedomia a prehĺbil ideu slovanstva v obrodeneckom hnutí
- umeleckým spracovaním tém z minulosti podnietil Hollý záujem o národné dejiny